Альбер Камю

ВІДСТУПНИК, або

СУМ'ЯТТЯ В ДУШІ

Яка каша в голові, яка каша! Треба дати лад своїм думкам. Відколи мені відрізали язика, якийсь другий язик невпинно калатає в моєму черепі, щось чи хтось там говорить, раптом змовкає, потім знов за своє, о, я так багато чую, а висловити не в силі, яка каша, і коли я розтуляю рота, виходить звук, схожий на шурхіт ріні. Дати лад, дати лад, благає язик і водночас балабонить про щось інше, а я ж завжди так прагнув ладу. Принаймні одне певне: я чекаю місіонера, свого наступника. Ось зараз я тут на дорозі за годину ходу від Тагази, ховаюся за скелястою завалою, сиджу на старій рушниці. Над пустелею розвиднюється, ще дуже холодно, але скоро холод зміниться спекою, ця земля ось уже стільки років доводить до божевілля й мене... Ні, ще одне зусилля! Сьогодні вранці або сьогодні ввечері має прибути місіонер. Я чув, що він з'явиться з провідником, цілком можливо, що в них лише один верблюд на двох. Я почекаю, я чекаю, і це від холоду, від холоду мене трясе. Наберися, паскудний рабе, терпцю! Скільки я вже натерпівся. Коли жив удома, на високогір'ї Центрального Масиву з деспотом батьком, з самодуркою матір'ю, з щоденним супом, затовченим салом, з холодним — такий кисляк — вином, з довгою зимою, крижаними завіями, огидними заметами-переметами, о, як я рвався поїхати, покинути разом усе і зажити нарешті на сонці, біля прозорих вод. Я повірив панотцеві, він говорив зі мною про семінарію, всі дні проводив зі мною, в нього виявилося досить часу в цьому протестантському краю, де він скрадався попід стінами, коли йшов селом. Він говорив мені про прийдешнє і про сонце, сонце — то католицька віра, казав він, і змушував мене чекати, втокмачував у мою тупу голову латину:

"Хлопчина тямковитий, але впертий, як віл", а втім, хоч скільки в своєму житті я кував лоба, ніколи його не розбив, "мідний лоб", казав про нього цей паскудник мій батько. У семінарії, як вони всі мною пишалися, новобранець з протестантського краю, це ж блискуча перемога, вони зустріли мене як сонце Аустерліца. Бліденьке сонце, щоправда, через алкоголь, там у нас попивають кислятину, і в дітей попсовані зуби, ра-ра, уколошкати тата, ось що треба було б зробити, але загрози, що він припреться до місії, немає, бо він давно вже помер, ця кислятина нарешті прогризла йому шлунок, отож нічого не залишається, як пришити місіонера. Мушу поквитатися з ним і з його хазяями, з моїми хазяями: так ошукати мене, з цією паскудною Європою, так ошукати. "Місія", це слово тільки й крутилося в них на язиці, треба йти до дикунів і ректи їм: "Ось мій Господь, погляньте на нього, він зроду не вдарить, не вб'є, він велить лагідним голосом, наставляє другу щоку, він найбільший з володарів, виберіть його, погляньте, як він зробив мене кращим, скривдіть мене, і ви переконаєтесь у цьому". Так, я увірував, ра-ра, і почував себе кращим, набрав тіла, ви-гарнів, мені хотілося, щоб мене кривдили. Коли влітку ми йшли тісними чорними рядами під гренобльським сонцем і нам назустріч попадалися дівчата в легеньких платтячках, я погляду не відвертав, я їх зневажав, я чекав, щоб вони мене образили, і вони іноді сміялися. Тоді я думав: "Хай би вони мене вдарили й плюнули мені в обличчя", але їхній сміх теж діяв на мене так, ніби в мене впиналися зуби і колючки, образи і страждання приносили насолоду! Мій наставник не розумів мене, коли я чимось журився: "Таж ні, у вас є щось добре!" Добре! В мені як було що, то тільки ця кислятина, та й що ж тут поганого, як людині стати кращій, якщо вона не погана, це я зрозумів найліпше з усього, чого мене навчали. Зрештою нічого більшого я не виніс з собою, а тільки це, цю єдину думку, і як тямковитий віл дійшов аж до крайності, я змагався в каятті, лютував на рутину і зрештою хотів стати взірцем, щоб кожний мене бачив і, щоб дивлячись на мене, віддавав хвалу тому, хто зробив мене кращим, і в мені вітав мого Бога. Це немилосердне сонце! Воно сходить, і пустеля міняється, вже нема фіалкової барви гір, о, мої гори, а сніг, ніжний пухкий сніг, уже інший, якась жовть, навіть сірява, невдячна пора перед тим, як проміння почне все сліпити. Нічого, все ще нічого переді мною

аж до обрію, там, де зникає в серпанку ще ніжних кольорів високогір'я. Позад мене в'ється дорога аж до бархану, який ховає Тагазу, чиє залізне ім'я брязкає в моїй голові ось уже стільки років. Перший, хто мені про неї розповів, був старий напівсліпий священик, який доживав свого віку в монастирі, але чому я кажу — перший, він був єдиний, і в його розповіді мене вразило не соляне місто, білі стіни під палючим сонцем, ні, а жорстокість його диких мешканців і те, що місто закрите для всіх чужинців; єдиний з тих, хто намагався туди проникнути, єдиний, настільки йому було відомо, один-єдиний, він міг розповісти те, що бачив. Вони його одшмагали батогами й прогнали в пустелю, спершу посипавши солі на рани й набивши нею рота, він зустрів кочівників, які, на його щастя, виявилися надзвичайно милосердними, а я відтоді почав марити його розповіддю, соляним і небесним вогнем, капищем ідолів та його рабами, де ще знайдеш щось жорстокіше, щось дикіше, атож, тільки там моя місія, і я мусив туди йти, щоб відкрити їм свого Бога. У семінарії мені читали лекції, щоб розраяти мене, треба спершу почекати, це не місіонерська країна, я ще не дозрів, до цього слід спеціально приготуватися, пізнати, хто я, потім мене повинні ще випробувати, і тоді буде видно! Але постійно тільки чекати, ах ні, а от, якщо йдеться про спеціальну підготовку і про випробування, нехай і так, оскільки вони провадяться в Алжірі й наблизять мене до місця подій, але щодо решти, то я хитав уперто головою й наполягав на своєму: поїхати до цих неприторенних дикунів і жити їхнім життям, показати їм у їхньому домі і навіть, скажімо, в їхньому ідольському капищі, що істина мого Бога наймогутніша. Вони мене ображатимуть, це безперечно, але їхні образи не залякають мене, вони необхідні для такої демонстрації сили, і тим, як я їх стерплю, я підкорю цих дикунів, як звитяжне сонце. Звитяжне, атолі, це слово постійно крутилося в мене на язиці, я мріяв про абсолютну владу, владу, яка кидає на коліна, яка змушує супротивника здатися і яка зрештою навертає його на віру, і що супротивник засліплені-ший, жорстокіший, самовпевненіший, що більше він зашкаруб у своєму переконанні, то гучніше підтверджує його визнання царственну могуть того, хто завдав йому поразки. Наставляти на добру путь у чомусь заблудлих порядних людей — такий убогий ідеал наших священнослужителів, і я їх зневажав за те, що вони стільки можуть і так

мало роблять, вони не мали віри, а я її мав, я хотів, щоб мене визнали самі кати, хотів кинути їх на коліна й змусити гукнути: "Дивись, Господи, твоя це звитяга!" і нарешті владарювати лише словом над легіонами лиходійників. Ах, як я був переконаний у своїй слушності, ніколи ще я не був такий переконаний, варто якійсь думці зародитися в моїй голові, як я вже її не відпускаю, в цьому моя сила, так, моя сила, незважаючи на те, що всі вони мене жаліли! Сонце підбилося ще вище, почало припікати мені чоло. Каміння навколо глухо потріскує, тільки дуло рушниці холодне-холодне, як лики, як вечірній дощ тоді, коли юшка тихо мліла; і вони чекали мене, батько й матір, і всміхалися іноді мені, можливо, я їх і любив. Але з тим уже край, гаряче марево починає тремтіти над дорогою, приходь, місіонере, я тебе жду, тепер я вже знаю, як треба відповідати на послання, мої нові хазяї навчили мене, і я знаю, що вони мають рацію, треба поквитатися з любов'ю. Коли я тікав з семінарії в Алжір, я уявляв цих варварів інакшими, єдине, в чому я не помилився, це те, що вони лихі. Я украв монастирську касу, скинув рясу, перетнув Атлаські гори, високогір'я і пустелю, шофер транссахарської траси сміявся з мене: "Не потикайся туди", і він про те саме, що й усі, і покошлані на сотні кілометрів піщані брижі, які накочуються і відкочуються під вітром, і знову гори, суцільні чорні піки з гострими, як залізо, гребенями, а за ними довелося взяти провідника, щоб іти по морю брунатного каміння, каміння вищало від спеки і блискало тисячами дзеркальних колючих зірниць, аж до кресів на межі земель чорних і білих, де зводиться соляне місто. А гроші, що їх провідник у мене вкрав, я, простак, невиправний простак, сам йому показав, але він покинув мене на дорозі, саме тут, на прощання вдаривши мене: "Ось тобі дорога, собако, я ще маю Бога в животі, біжи, біжи туди до них, вони тебе навчать". І вони мене навчили, що й казати, вони як сонце, яке не перестає тут ніколи, окрім нічної доби, бити пишно й велично, яке мене б'є оце зараз з усієї моці ударами пекучих списів, котрі зненацька вихопилися з землі, ох, швидше до сховку, авжеж, до сховку під великою скелею, поки все не попливло в мареві. В затінку тут благодать. Як можна жити в соляному місті, на дні цієї балії, повної білого жару? На кожній з рівних стін, вирубаних кайлом, грубо обтесаних, залишені кайлом врізи їжачаться блискучою лускою,

розпорошений білястий пісок надає їм жовтавого відтінку, поки вітер не очистить рівні стіни й тераси, і все знову не засяє сліпучою білиною під небом, теж очищеним аж до блакитної шкаралущі. У ті дні, коли непорушна пожежа гуготіла годинами на поверхні білих терас, я сліпнув, мені здавалося, що тераси зливаються водно, так ніби колись жителі взяли штурмом соляну гору, спершу зрівняли її з землею і тоді в її масі і прокопали вулиці, інтер'єри будинків і вікна, або наче, і це вже краще, наче прорізали своє біле й палюче пекло струменем окропу лише на те, аби показати, що зуміють жити там, де ніхто ніколи не зможе, за тридцять днів ходу від життя, в западині посеред пустелі, де спекота білого дня перешкоджає будь-яким контактам між людьми, зводить між ними паркан невидимого полум'я і киплячих кристалів, де нічний холод без будь-якого переходу запаює їх одне по одному в кам'яні мушлі, нічних мешканців сухого льодового припаю, чорних ескімосів, замерзлих нараз у своїх кубічних іглу. Чорних, так, бо вони носять довгі чорні хламиди, і сіль, яка проникає аж за нігті, яку вони гірко жують у полярному сні ночей, яку п'ють з водою, що витікає з єдиного джерела у виїмці блискучої розколини, залишає іноді на їхніх темних шатах сліди, подібні до слідів равликів після дощу. Дощ, о Господи, єдиний справжній дощ, довгий, шалений дощ з твоїх небес! Тоді нарешті це моторошне місто, помалу підточене, спроквола й нестримно осяде і, змите усе каламутним потоком, понесе у піски своїх диких жителів. Один-єдиний дощ. Господи! Але який там пан-біг, це вони пани! Панують над своїми порожніми домами, над своїми чорними рабами, яких змушують помирати в копальнях, кожна відбита брила солі варта в південних краях ціни людини, у своїх жалобних запиналах вони мовчки простують у кам'яній білоті вулиць; а з настанням ночі, коли ціле місто здається молочно-білою марою, вони входять, згорблені, в затінок домів, чиї соляні стіни одсвічують тьмяним блиском. Сплять сном праведників і, ледь прокинувшись, уже командують, б'ють, кажуть, що вони єдиний обраний народ, що їхній Бог істинний і що їм треба коритися. Це мої хазяї, жалю вони не знають і як хазяї — хочуть бути самі, самі верховодити, самі панувати, бо лише їм стало відваги звести в солі й піску холодне спекотне місто. А я... Яка каша, коли розпалюється спека, я пітнію, а вони ніколи, зараз розжарюється навіть тінь, я відчуваю

сонце на скелі над собою, воно б'є, б'є молотом у кожен камінь, і це музика, незмірна музика полудня, бриніння повітря й каміння на сотні кілометрів довкола, ра... я чую тишу, як колись. Так, ця сама тиша привітала мене тоді, кілька років тому, коли варта привела мене до них у центр площі, осяяної сонцем, звідки поступово концентричні тераси піднімалися до накривки блакитного тужавого неба, спертого на вінця балії. Я стояв, кинутий навколішки в заглибині цього білого щита, очі мені кололи соляні й вогненні шпаги, які витикалися з усіх стін, блідий з утоми, вухо в мене кривавіло від удару мого провідника, а вони, великі, чорні, дивилися на мене, не мовлячи ні слова. День досягнув зеніту. Небо протяжне видзвонювало під залізними ударами сонця, не небо, а розпечена до білого бляха, стояла та сама тиша, і вони дивилися на мене, час збігав, вони не переставали дивитися на мене, а я, я не міг більше витримувати їхніх поглядів, я дихав усе частіше й частіше, нарешті заплакав, і вони раптом обернулися мовчки до мене спиною й пішли всі разом в одному напрямі. Стоячи навколішки, я бачив лише, як з-під їхніх довгополих темних хламид мелькають блискучі від солі ноги в червоних і чорних сандалях, носаки трохи задерті вгору, і як п'яти легенько стукають по землі, і коли майдан спорожнів, мене потягли до капища. Зігнутий у три погибелі, як оце тепер у сховку під скелею, поки вогонь над моєю головою довбає кам'яну товщу, я сидів багато днів у затінку ідольського капища, трохи вищого, ніж інші будівлі, оточеного соляною огорожею, але без вікон, повного іскристої ночі. Багато днів мені давали лише миску солонуватої води і жменьку зерна, кидали його переді мною, як сиплють курям, і я його визбирував. Удень двері залишалися зачинені, і все ж тінь яснішала, так ніби нестримному сонцю вдавалося проникнути крізь соляні брили. Світильника ніякого, але пробираючись навпомацки попід стінами, я намацував гірлянди сухого пальмового листя, яке заклечу-вало стіни, а на другому кінці намацував низькі, грубо тесані двері, на яких пучками вгадував засув. Ціла низка днів, потім я довго ніяк не міг полічити ні дні, ні години, але жменя зерна була кинута мені з десять разів, і я викопав яму для нечистот, марно силкуючись її закривати, сморід стояв незнищенний, як у лігві, і от після довгого часу двійчасті двері відчинилися, і ввійшли вони. Один з них підступив до мене, скорченого в кутку. Я відчув на щоці соляний

вогонь, я вдихав затхлий запах пальм, я стежив, як він наближається. Він зупинився за крок, мовчки втупився в мене, махнув, і я підвівся, він прикипів до мене своїми металевими очима, які тьмяно блищали на його брунатному кінському обличчі, і потім звів руку. Залишаючись незворушним, він ухопив мене за спідню губу й повільно викрутив її, так що шкіра здерлася, і, не розтуляючи пальців, змусив мене обкрутитися навколо себе і знов відступити до середини оселі, потяг мене за губу, так що я впав навколішки, ошелешений, з закривавленим ротом, відтак обернувся і приєднався до інших, які вишикувалися вздовж стін. Вони дивилися на мене й слухали, як я зойкаю в нестерпній жароті дня без тіні, яка вдерлася розчиненими навстіж дверима, і в цьому світлі вродився шаман з волоссям, як рафієве волокно, з грудьми, вкритими панцирем з перлів, з голими під солом'яною спідничкою ногами, з очеретяною і дротяною маскою, в якій було зроблено два квадратові отвори для очей. Його супроводжували музики і жінки у важких картатих сукнях, що наглухо закривали їхні тіла. Вони танцювали перед дверима в глибині, але танець був якийсь неоковирний, майже без ритму, вони лише топталися, та й годі, і нарешті шаман відчинив дверцята за моєю спиною, хазяї не ворушилися, тільки дивилися на мене, я обернувся і побачив ідола, його роздвоєну голову у формі сокири і залізний ніс, скручений гадюкою. Мене поставили перед ним, біля підніжжя цоколя, напоїли якоюсь гіркою-прегіркою чорною водою, й одразу ж моя голова запалала в огні, я засміявся, ось і кривда, мене скривджено. Вони роздягли мене, обголили мені голову й тіло, умастили олією, били мене по лицю вірьовками, змоченими в воді й солі, а я сміявся й відвертав голову, але щоразу дві жінки хапали мене за вуха й підставляли моє обличчя під удари шамана — я бачив тільки його квадратні очі, і, геть закривавлений, я все сміявся. Вони зупинилися, ніхто не говорив, крім мене, в моїй голові була вже якась каша, потім вони підняли мене й змусили звести очі на ідола, тоді я вже не сміявся. Я бачив, що віднині мене віддано служити йому, поклонятися, ні, я більше не сміявся, мене душили страх і біль. І там, у цій білій оселі, між стінами, які так старанно розпікало зокола сонце, я спробував з перекошеним обличчям і з ослаблою пам'яттю молитися ідолу, він був тут лише один, і навіть його грізний образ був не такий грізний, як усі

інші. Тоді вони мене стриножили вірьовкою на довжину кроку і знову почали танцювати, але цього разу перед ідолом, а потім хазяї один по одному пішли. Коли двері за ними зачинилися, знов озвалася музика, і шаман запалив вогонь з кори й почав круг нього притупцю-вати, його могутній силует ламався по кутках білих стін, хитався на рівних площинах, наповнював оселю танцюючими тінями. Він намалював прямокутник в одному кутку, куди потягли мене жінки, я відчував їхні сухі й м'які руки, вони поставили переді мною миску з водою, й насипали жменьку зерна, і показали мені на ідола, я збагнув, що мені треба не відривати од нього погляду. Тоді шаман підкликав їх одну по одній до вогню, декотрих з них він бив, вони починали зойкати, а потім ішли й падали ниць перед ідолом, моїм божеством, після чого шаман танцював іще, далі він відіслав їх усіх, залишилася тут тільки одна, молодесенька, яка сиділа навпочіпки біля музик, — її ще не було бито. Він узяв її за косу й заходився помалу накручувати її на руку, вона перехилилася назад, з витріщеними очима, і нарешті упала горілиць. Шаман відпустив її з криком, музики обернулися до стіни, поки репет з-під маски з квадратними очима не розрісся до нестями, і жінка качалася по землі в якомусь нападі, аж це, ставши навкарачки, сховавши складеними руками голову, зарепетувала теж, проте глухо, і шаман, не перестаючи кричати й дивитися на ідола, вхопив її спритно й злобно, так що навіть не було видно жіночого обличчя, захованого під важкими згортками сукні. І я теж від самотності й розгубленості закричав, атож, я моторошно волав перед ідолом, поки штурхан ногою не відкинув мене до стіни, і там я потім кусав сіль, як я сьогодні своїм без'язиким ротом кусаю скелю, чекаючи на того, кого мушу вбити. Сонце вже перекотило за середину неба. Крізь щілину між скелями я бачу отвір, пророблений у розпеченому металі неба, велемовний, як у мене рот, який безупинно вивергає потоки вогню над безбарвною пустелею. На піщаній дорозі переді мною нічого, навіть хмарки куряви на обрії, позаду — там уже мене, мабуть, шукають, ні, ще ні, двері вони відчиняли аж пополудні, і я потім міг трохи пройтися, оскільки цілий день чистив капище, оновлював жертовні приноси, а ввечері починався обряд, під час якого мене іноді бито, а іноді й ні, але я постійно служив ідолу, ідолу, чий образ мені вкарбовано залізом у пам'ять, а нині і в сподівання. Ніколи ще

жодне божество так мною не заволодівало і не поневолювало мене, всі дні і ночі мого життя присвячені йому, я вдячний йому за свій біль і за свої безболісні хвилини, бо хіба це не радість, ба навіть і за бажання, викликане тим, що я був майже щодня присутній при цьому безіменному й зловорожому дійстві, яке я чув, не бачачи, оскільки мусив дивитися на стіну під загрозою бути побитим. Але припавши обличчям до соляної стіни, відчуваючи себе під владою звірячих тіней, що металися на стіні, я слухав протяжний крик, моє горло пересихало, якесь жагуче безплотське бажання стискало мені скроні й живіт. Так спливали дні за днями, я ледве їх розрізняв один від одного, ніби вони розтоплювалися в пекучій жароті і в підступному відблиску соляних стін, час уже був лише безформним сплеском, в якому через рівні проміжки спалахували крики болю або навіженства, довгий вічний день, де ідол панував, як оце люте сонце над моїм скельним притулком, і я тепер так само, як тоді, плачу з соря і бажання, палаю лихою надією, хочу зрадити, лижу дуло моєї рушниці і її душу там усередині, її душу, тільки рушниці мають душу, атож, саме так, того дня, коли мені втято язика, я навчився поклонятися безсмертній душі ненависті! Яка каша, яка лють, ра-ра, я п'яний від спеки й шалу, простягнутий долі,лежу на своїй рушниці. Хто це тут так важко дихає? Цього нескінченно довгого жару, цього чекання я не можу знести, мені треба вбити його. Ні пташки, ні стебла трави, тільки камінь, спрагле бажання, тиша, їхні крики, язик, який щось говорить у мені відтоді, як вони мене скалічили, тривале, тупе й самотнє страждання, позбавлене навіть води ночі, ночі, про яку я мріяв, зачинений з божеством у своєму соляному лігві. Тільки ніч з її прохолодними зорями й темними водоймами могла б мене врятувати, вирвати нарешті в лихих людських божків, але завжди зачинений під замком, я не міг нею милуватися. Щось вона все бариться, принаймні я побачу, як вона піднімається з пустелі й заполонює небо, холодний золотистий виноград, підвішений у темному зеніті, з якого я зможу пити досхочу, освіжати цю чорну й висхлу діру, вже не відволожувану м'язом живої й пружної плоті, зможу нарешті забути цей день, коли шаленство вирвало мені язик. Як було тоді жарко, як жарко, сіль танула, так мені здавалося, повітря роз'їдало мені очі, і шаман увійшов без маски. Майже гола під сіруватими лахами, його супроводжувала якась нова жінка, її

обличчя татуйоване так, що скидалося на маску ідола, не виражало нічого, крім тупої затятості божка. Жило тільки її струнке й пласке тіло, яке кинулося до ніг ідола, тільки-но шаман відчинив двері ванькирчика. Потім вийшов, не глянувши навіть на мене, задуха посилювалася, я не ворушився, маска дивилася на мене зверх нерухомого тіла, але м'язи його м'яко грали, і ідольський вираз на обличчі жінки не змінився, коли я наблизився до неї. Лише втуплені в мене очі розширилися, мої ноги торкнулися її ніг, спека раптом завила, і жінка-ідол, прикипівши до мене розширеними очима, помалу відхилилася на спину, підтягла ноги до тіла, звела їх і поволі розвела коліна. Але шаман чигав на мене, вони всі знову ввійшли і відтягли мене від жінки, страшенно мене побили в місце гріха, гріха, який там гріх, я сміявся, де гріх і де чеснота, вони приперли мене до стіни, сталева рука стисла мені щелепи, інша відкрила мені рота, витягла мій язик, так що потекла кров, отож це був саме я, хто зайшовся тим звірячим криком, і по язику мені різонуло колюче й свіже, атож, нарешті свіже пещення. Коли я очунявся, я був сам посеред ночі, притулений до стіни, вкритий засохлою кров'ю, рот напханий трав'яним сухим чопом з дивним запахом, він уже не кривавів, але виявився зовсім порожнім, і в цін порожнечі жив лише гострий біль. Я хотів підвестися, але впав знову, щасливий, розпачливо щасливий, що нарешті вмираю, смерть — вона теж прохолодна, і в її затінку не криється жодного божка. Я не вмер, разом зі мною воскресла в мені нова ненависть, рушила до дверей у глибині, відчинила їх, зачинила за мною; я ненавидів своїх ближніх, ідол був тут, і я в своєму лігві зумів зробити щось краще, ніж молитися до нього, я увірував у нього і зрікся всього, чому досі поклонявся. Втілення слави, він міць і сила, його можна знищити, але не навернути на віру, він своїми порожніми іржавими очима дивився поверх моєї голови. Втілення слави, ось хто владика, єдиний хазяїн, чиїм безперечним атрибутом є зло, а добрих хазяїв нема. Зазнавши наруг, коли все тіло кричало одним болем, я вперше піддався йому і визнав його зловорожий лад, я шанував у ньому всесвітнє начало зла. В'язень його царства, безплідного міста, вирубаного в соляній горі, відірваного від природи, позбавленого короткочасного й екзотичного квітування пустелі, захищеного від загрози або розкоші незвичайної хмари, шаленого й короткого дощу, який знає навіть сонце і пісок, міста

зрештою впорядкованого, з прямими кутами, квадратними кімнатами, з крутими людьми, я добровільно став його громадянином-нанависником і громадянином-мучеником, я відкинув усю довгу історію, якої мене вчили. Мене ошукували, лише царство зла без тріщин, мене ошукували, істина квадратна, важка, цупка, відтінки їй чужі, добро — це мрія, це план, що все відкладається й перетворюється в життя на превелику силу, це межа, якої ніколи не досягти, його царство неможливе.Тільки зло може йти аж до краю і панувати всевладне, саме йому треба служити, щоб запровадити його явне царство, а потім побачать, побачать, що це таке, лише зло всюдисуще, геть Європу, геть розум і честь, і хрест. Так, мені довелося навернутися в віру своїх хазяїв, атож, я раб, але оскільки я й сам злий, я вже не раб, дарма що ноги мої сплутані і рот німий. Ох, ця спека доводить мене до божевілля, пустеля навкруг кричить у нестерпному вогні, і я його, того другого. Господа милосердя, від чийого одного імені мене всього пересмикує, я його відкидаю, бо я знаю тепер його добре. Він був мрійник і хотів брехати, йому відрізали язика, щоб його слово не ошукувало світ, у нього ввігнали цвяхи, ввігнали навіть у голову, голову таку саму бідолашну, як моя, яка каша, як я втомився, і земля не затрусилася, я цього певен, це вбили не праведника, я відмовляюся цьому вірити, праведників нема, є тільки злі хазяї, завдяки яким панує ця неспростовна істина. Атож, тільки ідол усемогутній, він єдине божество цього світу, ненависть — його заповідь, джерело всього життя, це свіжа вода, свіжа, як м'ята, яка холодить уста й обпалює шлунок. Відтоді я змінився, і вони це збагнули, я цілував їм руки при зустрічі, я був їхнім, я невтомно захоплювався ними, я довіряв їм, я сподівався, що вони покалічать моїх, як покалічили мене. А коли я дізнався, що повинен прибути місіонер, я вже знав, що мені робити. Цей день такий схожий на інші, такий самий сліпучий, такий нескінченно довгий день! Уже ближче до вечора з'явилася варта, біжучи по верхньому вінцю балії, і за кілька хвилин поволокла мене до ідольського капища й зачинила двері. Один з вартових тримав мене на землі в затінку, погрожуючи своєю шаблею у формі хреста, і тиша тривала так дуже довго, поки якийсь невідомий галас сповнив це зазвичай тихе місто, гомін голосів, що їх я довго не міг розпізнати, бо вони говорили моєю мовою, та коли вони лунали, вістря клинка наближалося до моїх

очей, вартовий змушував мене лежати тихо. Тоді наблизилися два голоси, я ще їх чую й досі, один з них питав, чому цей будинок охороняється і чи не краще, пане лейтенанте, виважити ці двері, а другий відповів рішуче: "Ні", а за хвилину додав, що за угодою місто прийме залогу з двадцяти чоловік, але за умови, що вони отаборяться поза міськими валами й шануватимуть місцеві звичаї. Солдат засміявся, кажучи, що вони тепер будуть, не проти, але офіцер відповів, що це ще хтозна, але принаймні для початку вони хоч погодилися прийняти декого, хто опікуватиметься дітьми, це буде капелан, а потім настане черга вирішувати адміністративні справи. Солдат сказав, що без них, солдатів, тутешні жителі не дуже йтимуть назустріч священикові. "Та ні, — відповів офіцер, — отець Беффор прибуде сюди ще раніше, ніж залога, він буде тут через два дні". Я більше їх уже не слухав, лежав нерухомо на землі під вістрям шаблі, мені було зле, в мені крутилося колесо, втикане голками й ножами. Вони божевільні, вони божевільні, дають доступ до свого міста, до своєї непереможної влади, до справжнього бога, і тому, хто прийде сюди, не одріжуть язика, він хизуватиметься своєю незвичайною добротою, нічим за це не поплатиться, не зазнає образ. Прихід царства зла відкладається, в ньому знову сумніватимуться, знов марнуватимуть час у мріях про неможливе добро, люди знемагатимуть у безплідних зусиллях замість того, щоб прискорити прихід єдиного царства, яке є можливе; я дивився на клинок, що мені погрожував, о, тільки сила панує над світом! О сило, і місто поволі звільнилося від своїх шумів, двері нарешті відчинилися, я залишився сам з ідолом, перегорілий, згірклий, і присягався йому зберегти свою нову віру, своїх справжніх хазяїв, мого деспотичного бога, а добро — те зрадити, хай би що це мені коштувало. Ра... спека трохи спадає, камінь уже не вібрує, я можу вилізти з своєї нори й спостерігати, як пустеля поступово вкривається жовтими і вохровими, а незабаром знову бузковими відтінками. Цієї ночі я почекав, поки вони поснуть, виламав замок на дверях і вийшов тим самим кроком, як і завжди, одмірюваним шматком вірьовки, вулиці я знав, відав, де взяти стару рушницю і який вихід не охороняється, і добрався сюди в годину, коли ніч блідне навколо жменьки зірок, а пустеля трохи темнішає. І тепер мені здається, що вже збігло багато-багато днів відтоді, як я тулюся в

цих скелях. Швидше, швидше, ох, якби він тільки швидше прибув! За хвилину вони мене почнуть шукати, помчать по піщаних стежках на всі боки, вони не знатимуть, що я пішов заради них і для того, щоб краще їм послужити, ноги в мене кволі, я п'яний від голоду й ненависті. О, о, ген там, ра-ра, в кінці дороги ростуть силуети двох верблюдів у супроводі вже двох коротких тіней, вони біжать, як завжди, своїм шпарким і мрійливим алюром. Нарешті вони тут, нарешті! Рушницю, швидше, і я заряджаю її в два мига. О ідоле, моє божище там унизу, хай живе твоя могуть, хай множаться кривди, хай ненависть безжально панує над цим клятим світом, хай злий назавжди стане владикою, хай прийде нарешті царство, де в єдиному місті з солі й заліза чорні тирани владарюватимуть і гнітитимуть без жалю! А тепер, ра-ра, паль по жалю, паль по немічності і по її милосердю, паль по всьому, що відкладає прихід зла, двічі паль, і диви, вже перекидаються, падають, а верблюди тікають прямо до обрію, де саме до незмінного неба злітає гейзер чорних птахів. Я сміюся, сміюся, ось він корчиться в своїй ненависній сутані, ледь підводить голову, бачить мене, мене, свого сплутаного всемогутнього господаря, чому він мені усміхається, я розчавлю цю усмішку! Як тішить слух удар кольбою в обличчя доброти, сьогодні, сьогодні, нарешті все звершилося, і скрізь у пустелі за годину ходу звідси нюшкують шакали нерухоме повітря, потім дрібним терпеливим клусом рушають у дорогу на падлин бенкет, який їх чекає. Перемога! Я простягаю руки до обм'яклого неба, на протилежному кінці мріє фіолетова тінь, о європейські ночі, батьківщино, дитинство, чому ж мені доводиться плакати в хвилину тріумфу? Він ворухнувся, ні, шум долинає не звідти, а з другого боку, диви, це вони, як біжать, як зграя чорних птахів, мої хазяї, кидаються на мене, хапають мене, ах, ах, авжеж, бийте, очевидно, вони бояться, що їхнє місто буде віддане вогню і мечу, бояться, що я накликав на цей священний град месників-солдатів. Захищайтеся тепер, а мене бийте, бийте, ви маєте рацію! О мої хазяї, вони переможуть потім солдатів, переможуть слово і любов, вони перейдуть пустелі, перепливуть моря, потьмарять своїми чорними завоями світло Європи, бийте у живіт, атож, бийте по очах, вони розсиплють свою сшь по континенту, вся рослинність, вся молодість зачахне, і німі юрми зі сплутаними ногами простуватимуть поряд зі мною

світовою пустелею під жорстоким сонцем правдивої віри, я більше не буду самотнім. Ах, біль, біль, якого вони мені завдають, їхня лють благодатна і на цьому вояцькому сідлі, де мене четвертують, милість, я сміюся, я люблю цеп удар, яким мене прицвяховують, розпинаючи на хресті.

Яка тиха пустеля! Уже ніч і я сам-один, мені хочеться пити. Ще хвилю почекати, оглянутися, де це місто, цей гомін удалині, і солдати, які, може, перемогли, ні, цього не може бути, і навіть якби перемогли, солдати не досить злі, вони не вміють панувати, вони знову казатимуть, що людина повинна стати кращою, і знову мільйони людей метатимуться між злом і добром, роздерті, прокляті, о ідоле, чому ти мене покинув? Уже все по всьому, мені хочеться пити, моє тіло горить, ще темніша ніч лізе мені в очі. Цей довгий-предовгий сон, я прокидаюся, але ні, я зараз помру, розвиднюється, для інших людей перше світло дня, а для мене нещадне сонце, мухи. Хто це говорить, ніхто, небо не розверзається, ні, ні. Бог не говорить у пустелі, звідки тепер доноситься голос, який мовить мені: "Якщо ти вирішив умерти заради ненависті й могутності, хто пробачить тоді нам?" Це якийсь інший язик у мені чи все ще той, який не хоче померти біля моїх ніг і який повторює: "Му-жайся, мужайся, мужайся"? Ах! Що як я знову помиляюся? Люди, ще недавно мої брати, єдиний мій притулок, о самото, не покидайте мене! А он, а он, хто ти, розтерзаний, з закривавленим ротом, це ти, шамане, солдати тебе перемогли, сіль палить, це ти, мій улюблений хазяїне! Відкинь образ ненависті, стань тепер добрим, ми помилилися, почнемо знову, ми відбудуємо місто милосердя, я хочу вернутися додому. Так, поможи мені, саме так, подай мені руку, подай... Жменя солі забила рота говіркому рабові.